

POTKULTURE I KONTRAKULTURA

Kultura jednog društva nikada nije u potpunosti niti u podjednako meri prihvaćena od svih društvenih slojeva. U savremenom društvu javlja se mnoštvo kulturnih podsistema koji nisu u sukobu sa institucionalizovanom kulturom, već su samo relativno zaokruženi načini života, utemeljeni na preferiranim vrednostima i pogledima na svet, a iskazuju se kroz karakteristične obrasce ponašanja i stil života. Mada postoji veliko mnoštvo ovako izdiferenciranih potkultura,¹ navedeni koncept se u društvenim naukama ustalio pre svega kroz proučavanja omladine i devijantnih grupa.

Pojam potkulture (subkulture) u izučavanje vršnjačkog (omladinskog) grupisanja uveo je američki kriminolog Albert Koen (A. K. Cohen). U svojoj studiji *Delinkventni dečaci: kultura genga*² on traga za razlozima delinkventnog ponašanja i načinima potkulturnog grupisanja dečaka koji potiču iz nižih društvenih slojeva (pretežno radničke klase); njegov zaključak je da je njihovo delinkventno ponašanje neposredan rezultat kolektivne frustracije, koju doživljavaju u kontaktu sa dominantnom kulturom srednje klase do koje, opet, većina njih nikada neće moći da se uzdigne; u tom sklopu Koen je istakao i obrasce delinkventnog ponašanja koji podrazumevaju i *grupnu prepoznatljivost*, što će od kraja pedesetih godina XX veka postati opšte obeležje omladinskih potkultura. Njegove nalaze potvrdiće i razradiće britanski etnolog Fil Koen (Phil Cohen), u značajnom tekstu o potkulturnim konfliktima u jednom londonskom predgrađu;³ po njemu, životni stil omladinskih potkultura (pre svega modsa i skinhedsa) karakteriše četiri podsistema: oblačenje, muzika, argo (žargonski jezik) i posebni rituali; Fil Koen je produbio i razumevanje klasnog karaktera potkultura i zaključio da ih stvara *dominirajuća, a ne dominantna kultura*. U skladu sa tim, istraživači su takođe upozorili da omladina nije sama po sebi problematična; ona samo najdirektnije odražava temeljne probleme društva, koje onda istom tom društvu vraća kroz devijantan izgled i ponašanje, uobličene u potkulturni stil. Naravno, to uzvratanje ne mora ostati samo u okvirima simboličkog otpora i kršenja društvenog reda, ali tada potkulturno ponašanje prelazi u kontrakulturno, a devijacija može da pređe i u delinkvenciju.

¹ Potkulture se najčešće određuju kao “sistem vrednosti, stavova, načina ponašanja i stilova života društvenih grupa, koji se razlikuje u odnosu na dominantnu kulturu društva”.

² *The Delinquent Boys: The Culture of the Gang*, 1955.

³ *Subcultural conflict and working-class community*, 1972.

S druge strane, porast ekonomskog blagostanja od sredine pedesetih godina prošlog veka, posebno u američkom i zapadnoevropskim društvima, omogućio je da potrošnja i slobodno vreme postanu određujući činioci načina života, a preko toga i grupnog identiteta. To je uslovalo da mladi svoje društvene odnose pre svega organizuju i razvijaju oko grupe vršnjaka (a ne porodice ili škole), kao i da svoja interesovanja i vrednosne sisteme iskazuju kroz posebne obrasce ponašanja i stilove oblačenja. Tako je *stil, kao vid simboličke komunikacije, postao dominantno obeležje omladinskih potkultura*.

Kontrakultura. Već smo spomenuli da potkultura može da pređe u kontrakulturu, odnosno u ponašanje koje je u sukobu sa društvenim poretom, njegovim institucijama i vrednostima. Generalno, taj sukob može da se kreće u dva pravca:

- prvi je način života marginalnih, potisnutih i veoma siromašnih društvenih grupa, sa manje ili više izraženim elementima delinkvencije (nasilje, narkomanija, prostitucija, šverc, krađa);
- drugi je kontrakulturno osporavanje razvijenog kapitalizma, posebno njegove tehnokratske, potrošačke, ideologizovane i represivne prakse.

Prvi pravac predstavlja beg od suočavanja sa društvenom stvarnošću i vlastitim položajem, dok je drugi najčešće opravdani bunt i radikalizovani protest protiv konformizma potrošačkog društva, rasne, etničke, socijalne, generacijske i seksualne diskriminacije.

Kontrakulturno osporavanje se po pravilu javlja i širi u obliku društvenih pokreta, a najuticajniji su bili studentski bunt i hipi pokret šezdesetih godina XX veka. Inspirisani idejama bitnika,⁴ ponudili su nekonformistički sistem vrednosti, a hipici i *alternativni način života* koji su realizovali u komunama (najpoznatije komune su bile Ešberi Hajt u San Francisku i Ist Vilidž u Njujorku). Hipi pokret je imao i sva bitna obeležja potkulture (odevanje i ukrašavanje, muzika, zanimanje za istočnjačke religije i filozofiju, konzumacija narkotika), dok su studentski buntovi bili znatno više politički profilisani i usmereni na osporavanje konkretnih društvenih institucija (političkih, vojnih i obrazovnih).

Ono, dakle, što jednu potkulturu pretvara u kontrakulturu, jeste uspeh njenih nosilaca da svoj sistem vrednosti i način života uspostave kao antagonistički i konkurentski vladajućem. U tom smislu se može reći da je kontrakultura zapravo

⁴ Bitnici (najverovatnije od engl. *beaten* – pretučen), underground umetnički pokret četrdesetih i pedesetih godina XX veka u SAD, čiji su sledbenici kroz književna dela veličali marginalnost, gubitništvo, pesimizam i izražavanje subjektivnosti. Među najuticajnijim predstavnicima bili su pesnici i pisci Viljem Barouz, Alan Ginzberg i Džek Keruak.

subkultura koja je uspela da artikuliše svoj stav protiv određenog načina života, da ga podigne iznad simboličkih oblika protesta i devijantnog kršenja društvenog reda. Kontrakulture, međutim, uspevaju da artikulišu samo neke aspekte društvenog života i zbog toga ne mogu da se nametnu kao celovita alternativa institucionalizovanoj i dominantnoj potrošačkoj kulturi razvijenih industrijskih društava. Sudbina hipi pokreta je pokazala ogromnu *sposobnost kapitalizma da apsorbuje sve vidove pobune i protesta*, da putem tržišta i potrošnje transformiše drugačiji pogled na svet i sistem vrednosti u popularnu muziku, masovnu kulturu i modu. Tako dolazi do *utapanja u dominantnu kulturu*, sa naglašenom komercijalizmom u sferi umetnosti (pre svega muzike i književnosti), ali i celovitih stilova života.